

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԵՍՏԳԻՏԱԿԱՆ

ԻՂ. ՑԱՐԻ 1910

Ցարինամ 15 ֆր. ուսկի — 6 րբ.:
Վեցամսեայ՝ 8 ֆր. ուսկի — 3 րբ.:
Մեկ թիւ կ'արժէ 1-50 ֆր. — 70 կ.:

ԹԻՒ 5, ՄԱՅԻՍ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Հ Ա Յ Կ Ե Ա Ն Ք

Հայ զինուորագրութիւնը. — Սկզբնական դժուարութիւններ. — Ծօնաձևուի կտակը. — յապոնական հայրական բառագիրը. — Զարմանալի կտակներ. — Հ. Բ. Ռ. Միութիւն. — Մոսկով դատը. — Մենք գմեղ ծիծաղելի կ'ընենք:

Դիպն այս՝ սկզբնական դժուարութիւններով կապուած խնդրէն, կրնայ տարիներ ետքը աւրելիւն ժողովուրդն յուսալ իւր խաղաղ զարգացումը: Հարկ չէ շատ հեռուներ երթալ: Սահմանադրութեան երկու բարիքներէն մին այս է — քրիստոնէից զինուորագրութիւնը: Եթէ

սահմանադրութեան յայտնի բայց մանաւանդ գաղտնի թշնամիներն ոգւով չափ կ'որորին, կը պայքարին՝ արգիլելու համար քրիստոնէից այս միակ միջնարկան յղար, պատճառն այն է, որ ապագայ յափշտակութիւններ, թալաններ, գերութիւններ ու գերիտոններ՝ տարիներու ընթացքին յառաջանալով, պիտի կորսնցնեն իրենց սաստկութեան աստիճանը: Եւ հոս պիտի սկսի երկրին զարգացումը: Որչափ գրուեցաւ, քարոզուեցաւ այս դժբախտ երկրին վնասակիր վրայ, եւ սակայն դեռ սկզբնակէտին վրայ ենք, քանի որ շատ դժուարին է՝ յղիացեալ ու մտեալնոր տարրերու ըղէղին մէջ մոցնել՝ «Հաւասարութեան» սկզբունքը:

Վերը նոսրագրեցինք «սկզբնական դժուարութիւններ» բառերը, բայց կրնային քիչ շատ պակսիլ այս դժուարութիւններն, եթէ նախապէս յօրինուած ծրագրի մը համեմատ շարժէր այս զինուորագրութիւնը: Բայց չկայ այնպիսի ծրագիր մը, «Չար լեզուներ» կը խօսին «չար աչքերու» տեսանքները, բայց ճակատագրապէս ճշդ չէ որ «չար լեզուներն ու չար աչքերը» ԲԻՇՏ անիրաւ ըլլան: «Չար լեզուները» չեն համարձակիր ազատաբար ամէն բան բռնուլ, բայց կը շնչեն իրարու ականջին, որ 21էն.— 29 տարեկանները զինուորագրելու փորձելը՝ հնարքներ ըլլան, զինուորական տուրքի փոխարէն նոր տուրքով՝ որ փրկանք կը կոչուի, պակսած դրամն ամբողջացնելու...: «Ապա թէ ոչ» կ'ըսեն, «Ինչպէս կարելի է նո-

րահաստատ օրէնք մը մերձեցնել՝ տարիքն անցուցած անհատներու... Դեռ ուրիշ բաներ ալ կ'ըսեն «չոր լեզուները»։ Հաստատութեամբ ի գործ կը դրուի այս զննութեամբ թիւն, այսինքն առողջական վիճակ, ընտանեկան արգէն աղքատիկ գոյութիւններ, «նեցուկի», (մուկի) շատ տառապան գործադրութիւն ամենեւին նկատողութեան չեն առնուիր, քանի որ առատ «փրկանքի» — առատահոտ աղբիւրներ կ'ընան ըլլալ։ Անտարակոյս «չոր լեզուները» պիտի կարենան ապացոյցներով ալ հաստատել այս Տննութիւնները։ Սակայն եթէ կարենան հաստատել, այն ատեն դարձեալ «հաւասարութեան», մեծ յատկութիւնը պիտի չկարենայ վերագրուիլ թուրքական Սահմանադրութեան։

Բայց, ինչպէս ըսիք, այս սկզբնական դժուարութիւնները պէտք չեն նսեմացնել՝ Մահմուտ Հէֆթէթ փաշաներու արժանիքը, որ գոնէ ապագայի յոյսը շնորհեցին նկուն ու ստրուկ ազգերու եւ ցեղերու, որոնց մէջ ստրկագոյնը դարձուցեր էին Արամներու եւ Տիգրաններու յաջորդները։ —

Նրազարգ մէջ՝ ստեպ ստեպ կը կրկնուի «Եօհանէսկուի կտակի», խնդիրը, որ կ'երեւայ թէ յաւիտեանս ձգձգուելու պիտի դատապարտուի։ Այս տարօրինակ մարդէ՝ այս տողերս գրողն ալ տարօրինակ ամբաստանութիւններ կրցնէ։

Վիեննա գտնուած միջոցին միշտ կ'երազէր իւր «Ստուգարանական», բառագիրքը, որուն հիմայ «ճապոնական հայկական» անունն սկսան տալ։ Բայց երբ «Հանդիսի», Նոյն ժամանակուան խմբագիրներէն մէկը համարձակեցաւ մտադիր ընել զինքը՝ որ այսպիսի գործ մը կարելի չէ հրատարակել, որովհետեւ՝ գիտնական երկ մ'ըլլալու ամէն հանգամանքներէ զուրկ է եւ utopie մը պիտի համարուի, եւ կամ Հիւնքեարպէյնտեանի յուսկոյն մէկ նմոյշը, մարդուկը վշտացաւ այս պարզ բայց բարեացակամ դիտողութենէն եւ թիկունք դարձուց այլեւս «Հանդիսի», ալ խմբագիրներու ալ։ Երկու երեք տարի ետքը ի Կ.Պոլիս երկար ամբաստանագիր մը կը գրէ՝ «Հանդիսի» խմբագիրներու եւ ի մասնաւորի տողերս գրողին դէմ, իբր թէ երեք շնորհ ուզած հեռը տեսնուիլ — որ ծիշտ է իմ մասին — բայց բանագործութիւն ըրել ենք հինգ բառը cinque քինքի եւն հետ համեմատելով... Իբր թէ իւր գիտն եղած ըլլար այս բառը, որ կընար խեղճուկ ծերունիքն ամէն լեզուագիտական հաստիկի մէջ խակ

գտնել։ Ինչո՞ւ յիշեցիք այս պարագան. ցոյց տալու համար որ մարդուկը ըսաւ զաղափար չունի համեմատական լեզուագիտութեան վերայ, քանի որ հինգ բառի համեմատութիւնն իւր կը համարի։ Ասէ՛ կընար երեւակայիլ թէ ի՞նչ շքեղ ու հմտական երկ մը պիտի ըլլայ «Ճապոնական բառագիրքը», որ սակայն շատ հարկաւոր էր սակէ 10—15 տարի յառաջ, վասն զի քանի մը տարաբախտ գրագէտներու օրապահիկը հայթհայթեց...

Մենք պիտի չխօսիք այս աւելորդ «բառագիրքին», վրայ, միայն հետաքրքրական է մեզի համար գիտնալ, թէ ստուգիլ միտք կայ, կտակին տրամադրութիւնները փոխելու։

Եւ եթէ այո՞, ի՞նչ հեղինակութեամբ, քանի որ կտակները անբնութարարի են... Մտ եւ հեռու ժամանակներս դեռ ի՞նչ տարօրինակ կտակներ կը յիշուին, որոնցմով ստուգապէս կը հաստատուի թէ խեղացնողներ ալ չեն պակաս խաղաղիւններու մէջ, եւ սակայն յարգուած են անոնց կտակները։ Աւելորդ չ'ըլլար քանի մը հատը յիշելը։

Կտակագիր մը պայման կը դնէ, որ իւր առատ ինչքերը տրուին միայն այն ժառանգին, որ կընայ հանգուցեցելոյն տգեղ, չարաշուք — շան սէրը վատակիլ։ Կտակ մը կը յիշուի — անգղիական տիպարէն, որուն տրամադրած գուճարին տոկոսիքը պիտի բաժնուէր երկու այրիներու, տասը մանկահասակ աղջիկներու եւ փողոցի թուականահարի մը միջեւ։ Սակայն պայման մը կար, որ այս անձինք երեք անգամ կտակողին գերեզմանին շուրջը՝ տողանցով մը պիտի դառնային, եթէ անգամ չ'ըլլապար պիտի բռնէին եւ գիհիէ պատրաստուած գինիով եւ կարկանդակներով պիտի կազդուրուէին։

Ուրիշ մեծահարուստ բայց աղքատիմաստ մը կը տրամադրէր որ տարին 40ական ֆր. բաշխուի այն պատանիներու միջեւ, որոնք անոր գերեզմանին շուրջը «Հաւատարմ»ը ամենաբարգ եւ անսխալ կ'արտասանէին։ Դեռ միջեւ հիմայ փետր. 8ին կը կատարուի եղեր — 1722էն ի վեր — այս նորանշան կտակը... Եւ դեռ կը զարմանանք որ Եօհանէսկու մին ալ «ճապոնական հայկական արմատական» բառարանի մը համար կը կտակէ իւր գանձը։

Եւ որչափ օգտակար կտակ մը կ'ըլլար այս, եթէ առանց «ճապոնական» բառը կցելու, պարզապէս «հայերէնի արմատական» բառագիրք մը նշանակուած ըլլար։ Տեսէք թէ բառ մը աւելի կամ պակաս, ի՞նչ դերեր պիտի խա-

դարձ՝ այս տարօրինակ մարդուն անուան մշտնջենաւորութեան նկատմամբ:

Եղածն եղած է, պիտի ունենանք «ճապոնական հայկական արմատական» բառագիրքը՝ ծիծաղելի ըլլալու համար համայն գիտնականաց առջեւ: Բայց գոնէ այս քանի մը տողերս կարգացողները պիտի գգուշանան՝ իրենց հարստութեամբը յիմարի անուըն գնելէ . . . —

Կտակներու գաղափարը կը մղէ զմեզ՝ կտակագիրներու ուշագրութիւնը դարձնելու՝ Լ. Ը. Բ. Միութեան ընկերութեան վրայ, որ սպեղանի մըն է, կարծես, այրած միակն սրտերու:

Աննախնդիրաց գործունէութիւն մը կը նշմարուի ամէն տեղ եւ ամէն սրտերու մէջ՝ օգնութեան հասնելու սառապեալներու եւ անձիտեալներու: Պատիւ այս գաղափարն ունեցողներու, պատիւ եւ նպատաստողներու, գործակից եղողներու: Պիտի փափաքէինք միայն, որ աւանդ՝ արէն ու ձախէն նետուած քարերու ուշագրութիւն դարձնելու, յառաջագիւլէին այս գեղեցիկ գործին մէջ՝ ոգի ի բռնին աշխատող փաշաներ ու մեծահարուստներ: —

«Union» ապահովագրական ընկերութիւնն, որ պիտի վճարէ Ատանայի հրկիզելոց փնտնանքը, գեղեցիկ առիթը պիտի չհորանցնէ՝ իւր սկրաքցեալ անուըն վերստին ստանալու՝ մեծագումար եւ — գաղղկական առատաձեռնութեան համապատասխան, դրամով մը մասնակից ըլլալու՝ Լ. Ը. Բ. Միութեան ընկերութեան: Մենք այնչափ ապահով ենք այս մեր թելագրութեան, որչափ ապահով էինք որ պիտի կորսնցնէր իւր դատը: Ապահով ենք այս թելագրութեան գործնական կատարման, վասն զի Սիմոն էֆ. Գայսերեան մը՝ ինչպէս արեւելք տարածեց, մեծցուց, հարստացուց Unionի ընկերութիւնը, նոյնպէս իւր բոլոր ձիւրքերն ու կարողութիւնները պիտի գործածէ՝ վերստին ստանալու հայ ժողովրդեան վստահութիւնը: Նոյնպէս ապահով էինք այս դատին բարեյաջող ելքին, վասն զի այս դատավարութեան կը նախագահէր իւր դատաւոր՝ Յովհ. էֆ. Ալեքսանեան, որուն առողջ գատողութեան, արագ սրամտութեան եւ անաչառ անկողմնակալութեան ի մօտը գիտակից էինք:

Գոնէ քանի մը կաթիլ բալասան կրցաւ կաթեցնել մեր այրած սրտին վրայ՝ այս դատավարութեան բարեյաջող ելքը: —

«Մենք զմեզ ծիծաղելի կ'ընենք», Աւերջին ժամանակներս սկսանք հայ անունն արտասուրել՝ զերար փետտելով եւ նոյն իսկ ազգին

կործանման պատճառ դառնալով: Կարգեցէք Կ. Պոլսոյ թերթերն, եւ ամէն օր առիթ պիտի ունենաք համագրելու, որ ազգին տառապանքներն աճեցնելու մասնաւոր ձգտում մը կայ ոմանց քով: Այն է եկեր հակառակը խորհողին եւ խօսողին գլխուն: Տերորըրը ու քստմեկի տեսակը սկսաւ գործածուիլ՝ մտնողը հայութեան անուան շուրջը: Խմբագիրներ գտնական կ'ըլլան, վասն զի համարձակած են՝ տերորըրիստներու հակառակ կարծիք յայտնելու: Աւերջապէս խեղացնող փրձակ մը կը ստեղծուի: «Թագաւորութիւն բաժանեալ յանձն կործանի», բայց որչափ եւս առաւել հալածեալ ազգ մը կը կործանի, երբ իւրաքանչիւր անհատ իւր ազգակցին հակառակ կ'ըլլէ: Արթած չենք կ'երեւայ գործելու ատեն, քիչ մըն ալ մեր շուրջը նայելու: Կը գիտեն զմեզ եւ — ապահով ըլլանք — ոչ բարեացակամ աչքեր: Պիտի ջանանք հաստատելու թէ իրապէս «խռովարար ազգ» մըն ենք: Ամէն տեղ կը հալածուինք, մեր ազնիւ ազգակիցներ բանտերու խորքը կը մաշին եւ մենք դուրսը «զերար կ'ուտենք»: Հին պատմութիւնը նոր ժամանակներու մէջ: Քիչ մը շատ չփացածի կերպարանք կու տանք մենք մեզի: Կը կարծենք թէ մեր խօսքերն ալ այն ազգեցնութիւնը պիտի ունենան մեծամեծ տերութիւններու վրայ, որոնք արդէն զմեզ մեր մեծաբան խօսքերու համար կը հալածեն: Ազգաց ու ազգութեանց ղեկը խօսքը չէ, այլ խելքը: Թող ցոյց տրուի նոյն իսկ մէկ դէպք, ուր մեր աղմկավար խօսքով օգտուած ըլլանք, եւ այն ատեն պիտի համոզուինք, թէ իրաւունք չուենէնք այս խօսքերը հրապարակ նետելու: Արդէն թուրք լրագրաց բերանն ինկանք, վաղը պիտի չուշանայ եւրոպական լրագրութիւնն ալ այս մեր ծիծաղելիութիւններն հրապարակաբար ընելու: Ըսել է թէ մեր տառապանքը հայն հայու հետ չէ ձուլած, այլ մեր ներքը միեւրած պահէր է խռովութեան եւ անխահմութեան միջքը, զոր կը դարտկենք հիմայ, առ ի չքոյն ուրիշ թշնամուք — մեր ազգակիցներուն գլխուն: Գեղեցիկ յառաջագիւլութիւն ստուգիւ հայ յառաջագիւլութիւնը . . . :

ՔԱՌՈՒՄԻՆ, ՎԱՆԱՆԴԱՅԻ

